

В. О. Шведун,

д. держ. упр., професор, професор кафедри публічного управління та підприємництва, Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського "Харківський авіаційний інститут"
 ORCID ID: 0000-0002-5170-4222

Л. М. Грень,

д. держ. упр., доцент, професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами імені акад. І. А. Зязюна, Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут", м. Харків
 ORCID ID: 0000-0003-4466-6018

DOI: 10.32702/2306-6814.2021.5.52

СТРАТЕГІЧНА МОДЕЛЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

V. Shvedun,

Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Public Administration and Business, National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute", Kharkiv

L. Hren,

Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of Social Systems Management, National Technical University "Kharkiv polytechnic Institute", Kharkiv

THE STRATEGIC MODEL OF ENSURING OF THE SOCIAL AND ECONOMIC SECURITY
 OF THE STATE IN THE FACE OF MODERN CHALLENGES

У статті розроблено стратегічну модель забезпечення соціально-економічної безпеки держави в умовах сучасних викликів. Зокрема, охарактеризовано передумови побудови стратегічної моделі забезпечення соціально-економічної безпеки в Україні. Показано, що в даний час соціально-економічна безпека безпосередньо пов'язана зі зростаючою поліваріантністю соціально-політичних процесів, що породжує широкий спектр якісно нових викликів і загроз. Соціально-економічна безпека являє собою складне системне явище, у складі якого виділяються різні її види, що реалізуються за допомогою різних, іноді різновекторних заходів, оскільки конкретні параметри соціально-економічна безпека країни є похідними від реально здійснюваного політичного і економічного курсу. Виокремлено складові стратегічної моделі забезпечення соціально-економічної безпеки. Підкреслено, що, виходячи з синергетичного підходу, стратегічна модель забезпечення соціально-економічної безпеки може бути визначена: як відтворення і підтримка динамічно стійкого стану по відношенню до різного роду загроз і викликів; в якості діяльності, спрямованої на захист від внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечення таких внутрішніх і зовнішніх умов існування держави, які гарантують можливість стабільного всебічного прогресу суспільства і громадян. Визначено ключові характеристики функціональної стратегічної моделі державно-правового забезпечення соціально-економічної безпеки: вона забезпечує функціонування системи більш високого рівня — правового забезпечення соціально-економічної безпеки; вона має ряд особливостей, що відрізняють її від інших моделей державно-правового забезпечення безпеки держави; вона має самостійну субстратну складову (адміністративно-правові норми), а також організаційну складову (системи державних органів

спеціальної компетенції), функціональну складову (реалізує регулятивну і контрольну функції) і субстанціональну складову (сукупність охоронюваних національних інтересів держави); вона має ознаки адаптивності до змін об'єктивної реальності і стійкості (консерватизму) до детермінуючих впливів суб'єктивного характеру; їй притаманна дисипативність; вона візуалізується у вигляді державно-правових відносин, що виникають у сфері соціально-економічної безпеки.

The strategic model of ensuring of the social and economic security of the state in the face of modern challenges is developed in the article. In particular, the prerequisites for building of s strategic model of ensuring of the social and economic security in Ukraine are described. It is shown that currently social and economic security is directly related to the growing polyvariance of social and political processes, which gives rise to a wide range of qualitatively new challenges and threats. The social and economic security is a complex systemic phenomenon, which distinguishes its various types, implemented through various, sometimes different, events, since the specific parameters of the country's social and economic security are derived from the actual political and economic course. The components of the strategic model of ensuring of the social and economic security are highlighted. It is emphasized that, based on a synergistic approach, a strategic model of ensuring of the social and economic security can be defined as the reproduction and maintenance of dynamically sustainable conditions in relation to various kinds of threats and challenges as activities aimed at protecting against internal and external threats; ensuring of such internal and external conditions for the existence of the state, which guarantee the possibility of stable comprehensive progress of society and citizens. The following key characteristics of the functional strategic model of state and legal provision of the social and economic security are identified: it ensures functioning of a higher level system — legal provision of social and economic security; it has a number of features that distinguish it from other models of state legal security; it has an independent substrate component (administrative and legal norms), as well as an organizational component (systems of public authorities of special competence), a functional component (implements regulatory and control functions) and a substantive component (a set of protected national interests of the state); it has signs of adaptability to changes in objective reality and stability (conservatism) to determinative influences of a subjective nature; it is characterized by discipline; it is visualized in the form of state and legal relations arising in the field of social and economic security.

Ключові слова: стратегічна модель, соціально-економічна безпека, сучасні виклики, державно-правові відносини.

Key words: strategic model, social and economic security, modern challenges, state-legal relations.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В Україні історично склалася неоднорідність соціально-економічного простору, що значно впливає на стратегію і тактику державно-правового механізму забезпечення соціально-економічної безпеки. Слід відзначити, що загрози такій безпеці позакризових періодів, що існують у формі протиріч у соціокультурному просторі, можуть бути інтерпретовані як невід'ємний фактор суспільного розвитку. У цьому контексті слід визнати, що сучасні уявлення про систему безпеку базуються на принципово різних парадигмах суспільного ладу. Основа першої — це визнання суспільства як стабільної соціальної системи, яка розвивається від порядку до інтеграції, другий — визнання суспільства як змінюється соціальної системи, яка неможлива без конфліктів і дезінтеграції. Вищенаведене обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Останніми роками багато вчених і практиків України, а також ближнього і далекого зарубіжжя, зокрема,

такі: О.П. Євсюков [1], В.І. Куценко [2], О.І. Ковтун [4] та ін., присвячували свої праці питанням забезпечення соціально-економічної безпеки.

Однак питання розробки та впровадження дієвої стратегічної моделі забезпечення соціально-економічної безпеки держави в умовах сучасних викликів все ще потребують подальшого опрацювання.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ СТАТТІ

Метою роботи є розробка стратегічної моделі забезпечення соціально-економічної безпеки держави в умовах сучасних викликів.

Для досягнення поставленої мети у роботі ставляться та вирішуються наступні завдання:

— охарактеризувати передумови побудови стратегічної моделі забезпечення соціально-економічної безпеки в Україні;

— виокремити складові стратегічної моделі забезпечення соціально-економічної безпеки;

— визначити клбчові характеристики функціональної стратегічної моделі державно-правового забезпечення соціально-економічної безпеки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Варто особливо відмітити, що державно-правове забезпечення соціально-економічної безпеки корелює з соціокультурним простором, в якому вона реалізується, зокрема публічно-правовими засобами. На цій підставі можемо наполягати, що діяльність у сфері державно- і публічно-правового забезпечення соціально-економічної безпеки повинна бути співвіднесена з конкретним рівнем соціально-економічного розвитку окремих українських регіонів (у значенні територій), етнічним складом населення, різними культурними і релігійними традиціями, ментальністю різних соціальних груп, а також їх рівнем правосвідомості. Очевидно, що ця обставина передбачає звернення до певною мірою оціночних категорій, пов'язаних із проблемами узгодження ціннісних орієнтирів в питаннях забезпечення соціально-економічної безпеки, власне, до категорії "модель". Отже, соціально-економічна безпека в методологічному аспекті визначається поглядом на характер суспільних процесів, необхідність наявності або відсутності конфліктів, їх особливості та роль в суспільстві. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується як самоорганізацією, так і дезорганізаційними процесами, що детермінує значимість розробки і вдосконалення правових ціннісних орієнтирів в умовах невизначеності і нестабільності. Це зумовлює необхідність застосування не тільки соціокультурного підходу, а й принципово нових методологічних підстав формування правових основ забезпечення соціально-економічної безпеки, насамперед, методології синергетики [1; 3].

Нині соціально-економічна безпека безпосередньо пов'язана зі зростаючою поліваріантністю соціально-політичних процесів, що породжує широкий спектр як існо нових викликів і загроз. Соціально-економічна безпека являє собою складне системне явище, у складі якого виділяються різні її види, що реалізуються за допомогою різних, іноді різновекторних заходів, оскільки конкретні параметри соціально-економічна безпека країни є похідними від реально здійснюваного політичного і економічного курсу [1; 2].

Система, як загально визнано в філософії, являє собою безліч елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках між собою, утворюють певну цілісність, єдність. Так, у роз'єднаному стані частини скільки-небудь складного організму мають життєздатність або нескінченно малої, або настільки зниженою, що сума її величин, якби її вдалося чисельно висловити, була б, звичайно, набагато менше величини, що відповідає цілому.

У силу того, що закономірності і тенденції розвитку української економіки характеризуються нелінійністю, то в рамках синергетичного підходу вони можуть бути інтерпретовані як безперервна зміна стану системи забезпечення соціально-економічна безпека від хаосу до порядку. Очевидно, що в метою уточнення керуючих параметрів і моделі забезпечення соціально-економічної безпеки необхідна відповідна методологічна основа, що дозволяє розкрити феномен безпеки в його структурної динаміці з обов'язковим урахуванням процесів дисипації, флуктуації і біфуркації [1; 5].

Державно-правове забезпечення соціально-економічної безпеки може аналізуватися з позиції протиставлен-

ня рівноважного стану системи її структурних змін з присутністю протиріч — загроз (як в явній, так і в латентній формі). Методологічну цінність у вивченні антиномій подібного порядку підсилює синергетичний науковий напрям. З точки зору деяких вчених застосування синергетичної парадигми до аналізу питань, безпосередньо пов'язаних із забезпеченням безпеки, у т. ч. соціально-економічної, у достатній мірі відповідає сучасним реаліям.

Виходячи з синергетичного підходу, стратегічна модель забезпечення соціально-економічної безпеки може бути визначена:

— по-перше — як відтворення і підтримка динамічно стійкого стану по відношенню до різного роду загроз і викликів;

— по-друге — в якості діяльності, спрямованої на захист від внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечення таких внутрішніх і зовнішніх умов існування держави, які гарантують можливість стабільного всебічного прогресу суспільства і громадян [1—4].

Відзначимо, що в силу відкритості системи забезпечення соціально-економічної безпеки, активної взаємодії її із зовнішнім середовищем, стан стаціонарності, стійкої рівноваги, їй не властиво. Справа в тому, що безпеці за своєю природою притаманний стан динамічної (нестійкої) рівноваги, за якої відбувається трансформація параметрів системи, у т. ч. з огляду на неконтрольований розвиток загрозоутворюючих факторів; це тягне за собою подальші зміни в усій сукупності елементів, зокрема моделі щодо її підтримки.

Не викликає сумніву те, що синергетичний потенціал державно-правового забезпечення соціально-економічної безпеки сконцентрований у державі як суб'єкта управління, синергетичний заряд якого обумовлений цілями інтеграції. Слід зауважити, що ряд існуючих проблем соціально-економічної безпеки може бути обумовлений не цілком коректним розумінням сутності держави. Справа в тому, що у вітчизняному науковому мисленні досі превалює підхід, за якого державу ототожнюють або із знаряддям (машиною) панівного класу, або з поведінкою і діями керівної ланки державного апарату (можновладців). У цьому контексті можна дійти важливого висновку, згідно з яким відчуження останніх від суспільства екстраполюється на державу, і воно теж у свідомості всіх стає самодостатнім без суспільства і багатьох структур, які його складають [1; 5].

Складність, багатогранність і поліфункціональність системи забезпечення соціально-економічної безпеки утворюють зв'язок з міждисциплінарними методами ситуаційного аналізу й імітаційного моделювання, потенціал якого дає можливість не тільки виявити пріоритети цілей і спрямованості діяльності щодо забезпечення такої безпеки на різних рівнях, а й сприяє формуванню цілісної концепції державно-правового забезпечення соціально-економічної безпеки. Зокрема, принцип моделювання передбачає дослідження реальних систем і процесів різної природи, виділення ієрархії підсистем та їх взаємозв'язків, параметрів елементів системи, їх логічних і функціональних відносин, облік обмежень.

На наше переконання, функціональна стратегічна модель державно-правового забезпечення соціально-економічної безпеки передбачає конкретизацію таких її системоутворюючих ознак:

— на правах підсистеми вона забезпечує функціонування системи більш високого рівня — правового забезпечення соціально-економічної безпеки, що включає в себе підсистеми міжнародно-правового, конституційно-правового, фінансово-правового, цивільно-правового та інших видів забезпечення безпеки держави;

— має ряд особливостей, що відрізняють її від інших моделей державно-правового забезпечення безпеки держави, детермінованих специфікою правового регулювання і розкритих в інших підрозділах дисертації;

— має самостійну субстратну складову (адміністративно-правові норми), а також організаційну складову (системи державних органів спеціальної компетенції), функціональну складову (реалізує регулятивну і контрольну функції) і субстанціональну складову (сукупність охоронюваних національних інтересів держави);

— функціонує за допомогою вчинення повсякденної й оперативної виконавчо-розпорядчої діяльності державних органів;

— має ознаки адаптивності до змін об'єктивної реальності і стійкості (консерватизму) до детермінуючих впливів суб'єктивного характеру;

— візуалізується у вигляді державно-правових відносин за участю певного кола суб'єктів, що виникають у процесі, та з приводу застосування ними адміністративно-правових методів регулювання відносин, що виникають у сфері соціально-економічної безпеки;

— дисипативність тощо [1; 4].

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, у результаті проведення цього дослідження було отримано такі висновки.

1. Охарактеризовано передумови побудови стратегічної моделі забезпечення соціально-економічної безпеки в Україні. Показано, що нині соціально-економічна безпека безпосередньо пов'язана зі зростаючою поліваріантністю соціально-політичних процесів, що породжує широкий спектр якісно нових викликів і загроз. Соціально-економічна безпека є складним системним явищем, у складі якого виділяються різні її види, що реалізуються за допомогою різних, іноді різновекторних заходів, оскільки конкретні параметри соціально-економічної безпеки країни є похідними від реально здійснюваного політичного і економічного курсу.

2. Виокремлено складові стратегічної моделі забезпечення соціально-економічної безпеки. Підкреслено, що, виходячи з синергетичного підходу, стратегічна модель забезпечення соціально-економічної безпеки може бути визначена: як відтворення і підтримка динамічно стійкого стану по відношенню до різного роду загроз і викликів; в якості діяльності, спрямованої на захист від внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечення таких внутрішніх і зовнішніх умов існування держави, які гарантують можливість стабільного всебічного прогресу суспільства і громадян.

3. Визначено ключові характеристики функціональної стратегічної моделі державно-правового забезпечення соціально-економічної безпеки: вона забезпечує

функціонування системи більш високого рівня — правового забезпечення соціально-економічної безпеки; вона має ряд особливостей, що відрізняють її від інших моделей державно-правового забезпечення безпеки держави; вона має самостійну субстратну складову (адміністративно-правові норми), а також організаційну (системи державних органів спеціальної компетенції), функціональну (реалізує регулятивну і контрольну функції) і субстанціональну (сукупність охоронюваних національних інтересів держави); вона має ознаки адаптивності до змін об'єктивної реальності і стійкості (консерватизму) до детермінуючих впливів суб'єктивного характеру; їй притаманна дисипативність; вона візуалізується у вигляді державно-правових відносин, що виникають у сфері соціально-економічної безпеки.

Література:

- Євсюков О.П. Модель забезпечення соціально-економічної безпеки держави в умовах сучасних викликів як феномен формування відносин у ній / О.П. Євсюков // Публічне управління і адміністрування в Україні. — 2018. — № 4. — С. 11—14.
- Ковтун О.І. Державне регулювання економіки: навч. видання / О.І. Ковтун. — Львів: "Новий світ — 2000", 2006. — 432 с.
- Концепція Державної цільової економічної програми на 2011—2015 роки: ухвалено постановою Кабінету Міністрів України від 04.10.2010 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.rada.gov.ua
- Куценко В.І. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку / В.І. Куценко, В.П. Удовиченко. — Чернівці: Видавець Лозовий В.М., 2011. — 656 с.
- Марцин В.С. Економічне регулювання інноваційної діяльності / В.С. Марцин // Фінанси України. — 2005. — № 5. — С. 44—53.
- Скуратівський В.А. Соціальна політика: навч. посіб. / В.А. Скуратівський, О.М. Палій, Е.М. Лібанова. — К.: Вид-во УАДУ, 2003. — 365 с.

References:

- Yevsyukov, O. P. (2018), "The model of ensuring of the social and economic security of the state in the face of modern challenges as a phenomenon of forming relations in it", *Publichne upravlinnya i administruvannya v Ukraini*, vol. 4, pp. 11—14.
- Kovtun, O. I. (2006), *Derzhavne reguluvannya ekonomiky* [State regulation of economy], *Novyj svit*, Lviv, Ukraine.
- Cabinet of Ministers of Ukraine (2010), Resolution "Concept of the state target economic program on 2011—2015", available at: www.rada.gov.ua (Accessed 10 Jan 2021).
- Kucenko, V. I. and Udovychenko, V. P. (2011), *Socialna bezpeka v konteksti stalogo rozvytku* [Social security in the context of sustainable development], *Vydavecz Lozovyj*, Chernigiv, Ukraine.
- Marcyn, V.S. (2005), "Economic regulation of innovative activity", *Finansy Ukrainy*, vol. 5, pp. 44—53.
- Skurativskiy, V. A., Palij, O. M. and Libanova, E. M. (2003), *Socialna polity`ka* [Social policy], *Vyd-vo UADU*, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 23.02.2021 р.